

JOSIP LUČIĆ

POVIJEST DUBROVNIKA U DJELIMA IVANA LUCIUSA

I

Prije 300 godina pojavilo se djelo I. Luciusa »De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex«.¹ Otada do danas nalazi se u središtu pažnje povijesne nauke. Povijesna kritika kroz to vrijeme bila je pozitivna prema Luciusovu djelu.² Starija povijesna djela zadržavaju vrijednost ukoliko su svojom naučnom akribijom, vjerodostojnim izvorima pomogli da se dođe do objektivne povijesne istine. Slobodno nam je stoga u zgodi kad odajemo priznanje jednom velikom povijesnom djelu i imenu i kritički se osvrnuti na neke njegove postavke. Da se vidi što je u Luciusovim djelima bilo uvjetovano objektivnim razlozima: nedostatak objelodanjene građe, tadašnji stupanj povijesne nauke, političke prilike vremena, a što subjektivnim faktorima. Time se iskazuje dužno poštovanje njegovu naporu, a djelo postaje vrednije ako se upozori na neke povijesne činjenice i njihovo tumačenje koje je povijesna nauka usvojila ili promijenila.

Luciusu je glavna tema istraživanja bila prošlost Dalmacije i Hrvatske, i to područje između Gvozda i Cetine, odnosno Neretve, te dalmatinskih gradova unutar tog teritorija. Prošlost ostalih dalmatinskih gradova, npr. Dubrovnika nije stoga uključio u program svog neposrednog znanstvenog zanimanja. Zbog povijesne i teritorijalne povezanosti Dubrovnika s Dalmacijom i Hrvatskom u određenim razdobljima srednjeg vijeka, morao se je ipak osvrnuti i na dubrovačku povijest. To je učinio ne samo u djelu »De regno Dalmatiae et Croatiae« nego i u »Memorie storiche di Tragurio ora detto Traù«.³ Budući da se namjeravam osvrnuti na prikaz dubrovačke povijesti u Luciusovim djelima, uzet ću u obzir oba njegova rada.

¹ Izišlo u Amsterdamu 1666. god. u tiskari I. Blaev.

² F. Rački, Povjesnik Ivan Lucić Trogiraniin. Na uspomenu 200. godišnjice smrti njegove. Rad JAZU (1879), 65-82. i dalje. - F. Šišić, Priručnik izvora hrvatske historiografije, 1914, 51-58.

³ Tiskano u Veneciji 1673. i posvećeno mletačkom patrijarhu Petru Basadonniju.

Lucius povezuje početke Dubrovnika s općim prilikama u VII st. u Bizantu. Dok je car Heraklije bio zauzet ratovima u Aziji, Slaveni i Avari zauzimaju Dalmaciju i primorske gradove. Ruše Salonu, Naronu i Epidaur tako da gotovo nisu više bili ni od kakve koristi.⁴ Tom su zgodom neke izbjeglice iz Salone prešle i naselile se u Dubrovniku (Rausium). Lucius je tu vijest preuzeo iz 29. gl. djela Konstantina Porfirogeneta »De administrando imperio«. Lucius je ne preuzima jednostavno. Primjećuje da u carevom izvještaju upravo u tom podatku postoji proturječnost. Izvještava naime car pisac da se preseljenje nekih stanovnika iz porušene Salone dogodilo prije 500 godina (računajući vrijeme K. Porfirogeneta tj. pol X st.). Prema tome bi izgledalo da je Dubrovnik osnovan u pol. V, a ne u početku VII st. Lucius razrješava tu suprotnost tako da upozorava da je posrijedi zacijelo pisareva, odnosno prepisivačeva pogreška.⁵ Zaključuje da su Slaveni i Avari zauzeli Dalmaciju za vrijeme cara Heraklija. Upozorava da se može dopustiti da su se Slaveni već za vladara Mauricija i Foke zalijetali na ta područja. Napominje da svakako treba oštro razlikovati Avare od Slavena.

Lucius slijedi dalje Porfirogenetov izvještaj o osnutku Dubrovnika (gl. 29. i 30. »De administrando«). Prihvaća carevo tumačenje postanka riječi Rausium od Lau (lausini) i opis postepenog širenja Dubrovnika uslijed pridolaženja novih stanovnika.⁶

Povijesna nauka podržava se i danas u svojoj osnovi izvještaja Konstantina Porfirogeneta o osnutku Dubrovnika uz neke ispravke. Smatra se da je hrid na koju su se smjestili Epidaurani bila naseljena i prije njihova dolaska. To se zaključuje na temelju nekih novo pronađenih arheoloških nalaza na toj hridini. Nalazi se datiraju u vrijeme prije VII st., dakle prije doseljenja Epidaurana na to mjesto.⁷ P. Skok je dokazao da riječ Rausij nije istovetna sa Lau-Lauzij, odnosno da naziv Rausij nije proizišao od riječi laū (Lauzijci). Prema njegovom tumačenju Rausium je ilirska, predromanska riječ, a označuje otok. Lava, Labes, laū jest romanska i označuje hrid na otoku na kojem su se sklonile izbjeglice.⁸

⁴ »caedem civitates ipsas parvo, vel nulli usui essent, cum patrio more mapalia icolerent, ne Dalmatis ad Insulas se reducentibus receptacula contra ipsos essent, possessinemque Dalmatiae terrestria inquietarent, tunc Salonam, Naronam et Epidaurum destructas, quam nunc tantum ruinae cernuntur, verosimile videtur« De Regno, lib. I, cap. IX.

⁵ »Salonam transisse Rausium anni sunt D in tunc usque diem ex hocque sibi quodammodo contradicere videntur, et innuere. Salona destructa Salonitanos Rausium transisse, nisi mendum annorum numeri in codice Porphyri ponatur, ipsum male supputasse oportet« -- ibidem.

⁶ »Ex quibus apparet Epidaurenses, cum Patriam ob virium imbecillitatem restaurare non possent, ad proxima littora deserta, et praerupta confugiendo, rupem in peninsulae foram existentem, portumque efficientem insedisse, Lausiumque sive Rausium, exilium privio civitatem fundasse, deinde tractu temporis pluribus vicibus auxisse« De Regno, lib. I, cap. X.

⁷ C. Fisković, Starokršćanski ulomci iz Dubrovnika, Starinar NS IX-X, 1958-1959, 50.

⁸ P. Skok, Les origines de Raguse, Slavia X, Prag, 1931, 454.

Ne bi se dakle moralo izvoditi postanak naziva Rausium od Lau kako predlaže K. Porfirogenet, a prihvaća Lucius. Važno je, međutim, upozoriti da usprkos tim nadopunama i danas se smatra da je Dubrovnik kao grad osnovan dolaskom Epidaurana u prvoj pol. VII st.⁹ Upozorenje Luciusovo da treba popraviti godinu preseljenja nekih stanovnika iz Salone u Dubrovnik prihvaćeno je u povijesnoj nauci. Umjesto sporne godine 500 ispravlja se u 300.¹⁰ Na taj se način postanak Dubrovnika datira općenito u VII st., tako isto i pad Salone. Dopušta se tako vjerodostojnost vijesti da su neki stanovnici Salone prebjegli u Dubrovnik. Luciusova je zasluga što je među prvima odlučno prihvatio izvještaj Porfirogenetov o počecima Dubrovnika. Time je stavio u drugi red ostale vijesti o tom događaju (Anonim, Ljetopis Popa Dukljanina, Orbini itd).

Lucius je uočio teritorijalne promjene koje su nastale uslijed doseljavanja Slavena. Područje rimskog pojma Dalmacije suzilo se i ograničilo na kopnene gradove Zadar, Trogir, Split i Dubrovnik i otočne gradove Rab, Krk, Osor.¹¹ Preostali dio kopna naselili su na zapadu Hrvati. To je Luciusova Dalmatia Occidentalis.¹² Istočni dio nastavali su Srbi. To je njemu Dalmatia Orientalis.¹³ Obje slavenske zemlje dijeli rijeka Cetina, odnosno područje Neretvana.¹⁴ Budući da je Dubrovnik po tom Luciusovom razmještanju pripao pod Dalmatia Orientalis, odijelio se od ostalih dalmatinskih gradova koji su činili onaj suženi teritorijalni pojam Dalmacije poslije naseljavanja Slavena, i koji su tokom vremena potpali pod kraljevstvo Dalmacije i Hrvatske (Dalmatia Occidentalis). U toj novoj teritorijalnoj konstelaciji Dubrovnik je uživao posebni pravni status (jus quoque separatum habuisse). Usprkos toj geografskoj razdvojenosti, Lucius smatra da se Dubrovnik mora i dalje uključivati u opći pojam Dalmacije (sub nomine tamen Dalmatiae continebatur).¹⁵ Stara rimska provincija Dalmacija teritorijalno se, prema Luciusu, raspala na Hrvatsku, Srbiju i samu Dalmaciju.¹⁶

⁹ V. Foretić, Postanak Dubrovnika, Dubrovački vjesnik, br. 711, od 4. VI 1966. - O različitim mišljenjima o osnutku Dubrovnika usp. B. Stulli, Dubrovnik, Enciklopedija Jugoslavije 3, 126-127.

¹⁰ F. Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara I, 1925, 442. - B. Ferjančić, Vizantinski izvori za historiju naroda Jugoslavije II, str. 21.

¹¹ »civitates Iadram videlicet, Tragurium, Spalatum et Rausium in continenti Dalmatica, nomen Romanorum, vel Dalmatorum restrictum fuit« De regno lib. I, cap. X. - »Slavi Romanos deleverunt, eorumque loca tenuerunt, reliqui autem Romani in orae maritimae oppidis servati, eaque etiam num tenent, et sunt ista: Rausium nunc Ragusium, Aspalathum nunc Spalatum, Tetranguria = Tragurium, Diadora = Iadera, Arbe = Arbum, Becla = Vigilia, Opsara = Absarus« ibidem cap. XIV.

¹² »Occidentalem autem Dalmatiae partem a Croatis occupatam« - lib. I, cap. XII.

¹³ »Dalmatiae partem Orientalem Heraclium Serblis assignasse« - ibidem.

¹⁴ ibidem.

¹⁵ »At Rausina Civitas, quamvis in Regno Dalmatiae, de quo tractandum est inclusa non fuerit, sub nomine tamen Dalmatiae continebatur; sed secuti Dalmatia in Orientalem, et Occidentalem divisa, Orientalis Serviorum censebatur, Occidentalis vero Croatorum, ita Rausium in Orientali parte situm à caeteris Dalmatinis divisum, jus quoque separatum habuisse« - ib. lib. I, cap. XIV.

¹⁶ »Dalmatia ergo sic in Croatiam, Serviam et ipsam Dalmatiam distinguebatur« - ib.

Usprkos toj razdiobi Lucius uključuje i dalje Dubrovnik u dalmatinsku povijest. Slaveni iz zaleđa uznemiravali su okolicu dalmatinskih gradova, ne dopuštajući im da obrađuju prigradsku zemlju. Tad su Dalmatinci sklopili mir sa Slavenima koji im otada dopuštaju mirno obrađivanje zemlje. Započinje međusobna trgovina, sklapanje brakova i sl.¹⁷ Za uzvrat Dalmatinci su morali plaćati slavenskim vladarima tribut. I Dubrovčani, kao i ostali dalmatinski gradovi, plaćaju tribut vladarima iz zaleđa Srbima, kao što ostali dalmatinski gradovi plaćaju Hrvatima.¹⁸ Dubrovčani, a tako i ostali Dalmatinci, bavili su se pomorstvom. Lucius smatra da su Dalmatinci nastojali koliko god je to moguće sprečavati Slavenima da se uključe u pomorstvo da im ne bi mogli konkurirati.¹⁹ Ostaci Romana u dalmatinskim gradovima sačuvali su, prema Luciusu, svoj jezik, običaje, način života različit od Slavena.²⁰ Lucius dakle tvrdi da doseljavanje Slavena nije izbrisalo teritorijalni pojam Dalmacije. On se samo suzio. Dalmatinci su zadržali stanovitu povezanost i svoje značajke različite od doseljenika usprkos međusobnoj geografskoj udaljenosti.

III

Kroz Luciusovo djelo provlači se međusobna kontinuirana povezanost dalmatinskih gradova. To se može dokazati na nekoliko primjera.

Uočava da su mnoge odredbe statuta dalmatinskih gradova međusobno slične. U slučaju da neki pojam nije dovoljno jasan u statutu jednog grada, on ga tumači analognim izvodima statuta drugog grada, najčešće dubrovačkog. Teritorijalni pojam Astareje, koji se nalazi u dokumentima Trogira, Šibenika i Zadra objašnjava izvodima dubrovačkog statuta.²¹ Pri tom dolazi do tačnog zaključka da Astareja ozna-

¹⁷ ib. lib. I, cap. X.

¹⁸ »Dalla sua fondazione confinò con Serviani, e quelli, che de terra confinarono seco furono detti Tribuniti e Cavaliti, a quali anco fà tributaria, come l'altre città Dalmatine alli Crosti loro confinanti« - Memorie di Trau, 263.

¹⁹ »hanno sempre procurato per quanto hanno potuto di tener li Slavi lontani dalla navigazione; deche si come sono stati addotti molti esempi nella presente, e nell' altr' opera così ne trovano li vestigi nello Statuto di Ragusi« - ib. 525.

²⁰ Za potvrdu te tvrdnje navodi mišljenje putopisca Vilima Tirskeg »et quamvis sub antiquo vocabulo Dalmatiae, Croatiae et Serviam Slavonicas regiones, cum ipsa Dalmatia includere dignoscitur Vulfelmus, tamen differentia morum, linguae et habitus paucorum maritimam oram habitantium exprimendo, Dalmatas proprios designare et a Slavis distinguere dignoscitur« - De Regno, lib. IV, cap. III.

²¹ »Nel medesimo Statuto di Ragusi vengono in piu luoghi nominate le terre di Starea o Astarea, e perche in quel Statuto vi sono piu parole Slave, che negli altri Statuti di Dalmatia viene comunemente creduto, che Starea sia parola Slava, e significhi terre vecchie, a differenza dell' altre terre, che posteriormente acquistate vengono nelli medesimi Statuti dette terre nuove« - Slijede zatim izvodi iz dubrovačkih Reformacija i članaka statuta. »Ordo laboratorum terrarum«, »De viis Astaree aptandis« - Memorie di Trau, 520-1.

čuje kopnenu okolicu gradova – terra ferma;²² da porijeklo te riječi ne treba tražiti u slavenskom i latinskom jeziku, nego grčkom.²³ U današnjoj povijesnoj nauci prihvaćeno je da je izraz Astoreja grčkog porijekla.²⁴ Sličnom metodom objašnjava značenje izraza »servi« u statutima dalmatinskih gradova. I u tom slučaju su mu osnovicom odredbe dubrovačkog statuta koje uspoređuje s odgovarajućim izdacima o servima iz statuta Zadra, Šibenika, Splita i Trogira.²⁵ Spomenimo isto tako da mu je dubrovački statut temelj da protumači pojavu i značenje pravnog uzusa »vražda«. Ističe da se ta pravna ustanova uvukla u statute dalmatinskih gradova iz slavenskog zaleđa isto tako kao i ustanova stanka.²⁶ Uopće kad raspravlja o bilo kojoj pravnoj normi ili ustanovi istražuje i uspoređuje ono što o tome pišu statuti pojedinih dalmatinskih gradova. Posebno ga je zanimao prodor slavenskih izraza u statute Spli-

²² »Dalle quali leggi si deduce, che tutte quelle terre, che si compredevano sotto l'nome di Starea erano in terra ferma, il che se bene col raffronto d' altri Statuti di Dalmatis non si può certificare, poichè in quelli non si trova tal parola« – ibidem, 521.

²³ »Starea dunque significa terra ferma trovandosene anco esempi simili tra le scritture delli monastici di S. Grisogono, e SS Cosma e Damiano di Zara, ma la parola non è Slava, ne anco Latina; onde per rintracciarne il significato bisogna ricorrere alla lingua greca, nella quale Stereos et Stereoma significa solido e firmamento. E questo deve esser uno di quelli vocaboli Greci, che sarà stato in uso anticamente in Dalmatia, quando era sottoposta all' imperio Orientale« – ibidem, 522.

²⁴ C. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters, I, 92. – M. G. Bartoli, Das Dalmatische I, 107, 235.

²⁵ Lucius smatra da treba razlikovati tri vrste serva: »Il primo è d' huomini, e donne venduti, et obligati a perpetua servitù che si dicevano propriament' servi. Il secondo de Liberti o Libertiti che di servi divenivano liberi. Il terzo d' huomini, e donne liberi, che s'obligavano à servire per tempo determinato e vengono detti Factuali, Prestavi e Mercenarii« – Memorie, 524. Objavljuje na daljim stranama opširne izvode iz dubrovačkog, zadarskog, šibenskog, splitskog i trogirskog statuta o tom pitanju. Ibidem 524–527. Ne zaboravlja pri tom spomenuti da su Splićani 1373, a Dubrovčani 1417, zabranili prodaju ljudi kao roblja.

²⁶ U tumačenju značenja vražde najprije objavljuje odredbu dubrovačkog statuta »De pena vrasdek«. Konstatira da se vražda javlja kod Slavena, Hrvata i Srba. Budući da oni graniče s dalmatinskim gradovima, prelazi vražda među zidine tih gradova. Lucius to potvrđuje navodima iz zadarskog statuta, primjerima arhivske građe iz Trogira i Splita. »Da tutte le sopraregistrate memorie dunque appar che tra gli Slavi fosse in uso di pagar il sangue, o vero Vrasda, e ch' anco il medesimo Dalmatini erano soliti di pagar esse Vrasda, il medesimo uso col processo di tempo trapasò anco nelle città Dalmatine« – Memorie, 514–520. O stanku donosi vijest »in Stagno dove erano solite di convenire le città della Dalmatia inferiore ad parlamento over Stanichio, quando nasceva qualche controversia con Ragusei, come si legge nel loro statuto« – ib. 261. – O vraždi (kravini) i stanku usp. VI. Mažuranić, Prinosi za pravno povijesni rječnik, sub voce, 553, 1365, 1603. – V. Bogišić, Stanak po dubrovačkom zakoniku od 1272. Glasnik srpskog učenog društva XLIV, 1877, 199 – isti: Le statut de Raguse – codification inédite du XIII siècle, Paris, 1894. – A. Marinković, O etničkom sastavu starog dubrovačkog društva (proces slavizacije Dubrovnika), »Dubrovnik« 1–2, 1962, 86.

ta, Trogira, Zadra, Dubrovnika.²⁷ Iako danas imamo brojne i dublje rasprave o statutima dalmatinskih gradova – osobito radove M. Kostrenčića²⁸ – put kojim je išao Lucius u rješavanju pojedinih pitanja iz dalmatinskih statuta pokazao se do danas ispravnim.

Lucius se nije zadržavao samo na tome da pravne norme i ustanove dubrovačkog statuta povezuje s onim iz statuta dalmatinskih gradova. Upozoravao je i na političke momente povezanosti Dubrovnika s Dalmacijom.

Kad je oko god. 1000. dužd Petar Orseolo zauzeo Dalmaciju, poklonio mu se kod otočića Sv. Maksima, blizu otoka Korčule, dubrovački nadbiskup kunući mu se na poslušnost.²⁹ Tom zgodom Lucius ubraja Dubrovčane među Dalmatince jer je taj događaj uklopio u poglavlje »Quomodo Dalmatae a Slavis pressi Venetorum tutelam consecuti sint«.

G. 1358. Ludovik sklapa u Zadru mir s Venecijom i dobiva čitavu istočnu obalu Jadrana do Drača. Lucius podvlači: premda je Dubrovnik bio smješten do tada izvan granica kraljevstva Dalmacije, pripao je kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske kao grad stare rimske Dalmacije. Na taj način teritorij koji su Mlečani posjedovali pod bilo kakvim načinom na istočnoj obali Jadrana, uključujući i Dubrovnik, prozvan je 1358. imenom Dalmacija, priključen i podređen jednoj vlasti kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske.³⁰

²⁷ Pronalazi u dubrovačkom statutu slijedeće »Parole della lingua latina corrotta: scatto (pro familia), barca fervitoribus, marinarii, viagium, forasterii, discaricare, caricare, robaria, briga sive discordia, sclavina, laborerii, mercantia, compagna vel societates, imprestare, ficta domorum, inducium pro termino, pacare debitum, pacamentum, bastardus, ruffiana, balchionem sive fenestram, laboratoribus stratarum, ad dados ludenti imprestare, vogare barcam, ingravidare, alibamentis«. – Bilježi zatim koje su slavenske riječi u dubrovačkom statutu: stanichium = conventus; ancilla, babiza = nutrix; supra meisam, subtus meisam = macerium, vel ripam; crabonozius = personatus. – Ib. 198, 202.

²⁸ M. Kostrenčić, Pomorsko pravo u statutima primorskih naših gradova i otoka, Mjesečnik pravničkog društva u Zagrebu, XLI, knj. 1 (1915), br. 5, 6.

²⁹ »Hoc peracto, Victor Princeps, S. Maxim. Ecclesiam reciprocavit, illuc Ragusensis Episcopus cum suis conveniens, eidem Principi Sacramenta omnes facientes obsequia multa detulerunt« – De Regno, lib. II, cap. IV.

³⁰ »Sed cum pax inter Ludovicum, et Venetos agitarentur, Rex non solum loca, quae nomine Dalmatiae, et Croatiae Veneti possidebant, sed Ragusium quoque quamvis extra Regnum Dalmatiae situm (quod an ullum Regem Ungariae recognoverit nulla memoria reperitur) assererat, simul cum caeteris insulis Adriaticis, Narentanorum olim nomine censitis, quae ad illum uti Ramae et Serviae Regem pertinebant; Ideo omnia Dyrrachium usque tradi pactus est, quae prout maritima, Dalmatia vel Sclavonia promiscue nuncupabantur, solius tamen Dalmatiae nomine tradita fuerunt, ut ex tabulis pacis supralectis constat; Exinde Dalmatiae Romanae pars Orientalis maritima à Serbis possessa Dalmatiae restituta fuit, in qua Ragusium tantum ex antiquae Dalmatiae civitatibus erat. Unde cuncta, quae Veneti in Adriatico, tam titulo Dalmatiae, et Croatiae, quam sine titulo ab Istria in Orientem Dyrrachium usque possederant, deinceps sublati Croatorum, et variis Serviorum nominibus, solius Dalmatiae nomine ut plurimum nuncupata fuerunt, et sicut usque tunc singulari dictione Regnum Dalmatiae et Croatiae scribeatur, ita deinceps plurali Regna Dalmatiae et Croatiae distincta reperiuntur. – De Regno, lib. IV, cap. XVII. Usp. Memoriae, 264.

U nacrtu i konačnoj redakciji Višegradskog ugovora 1358, kojim priznaju vrhovništvo hrvatsko-ugarskog kralja, Dubrovčani su se obvezali Ludoviku da će naoružavati galiju na svoj trošak i u slučaju rata boriti se na njegovoj strani. Redovita je bila pojava da se opremanje i naoružavanje te galije (la galera di Ragusei, galera Ragusea) vršilo prigodom kakve zajedničke akcije, u kojoj su sudjelovali svi dalmatinski gradovi.³¹

Lucius posvećuje dosta pažnje pokušaju formiranja lige dalmatinskih gradova potkraj XIV st. Naime 1389. pojavila se opasnost od gusara na Jadranu. Dubrovčani šalju svoje poklisare u Zadar, preko Trogira, da se poduzme nešto protiv gusara. U tu svrhu predlažu obrazovanje jedne obrambene lige dalmatinskih gradova. Za tu obrambenu ligu protiv gusara bili su zainteresirani i Šibenčani, Splićani i Skradinjani.³²

Kao zajedničku osobinu dalmatinskih gradova Lucius spominje i pjevanje lauda (laudes) u čast onoga koji vrši suverenitet nad tim gradovima. Laude, koje su se pjevale u Dubrovniku, Splitu, Trogiru, Zadru, Rabu, Krku imale su sličan obrazac.³³

Lucius dakle pronalazi zajedničke elemente u prošlosti Dubrovnika i dalmatinskih gradova koje podvlači i ističe. Pri tom među dalmatinske gradove ubraja npr. Šibenik, koji nije iskonski dalmatinski grad, nego hrvatski.

Pored tih općih događaja Luciusu su bile poznate i druge pojedinosti i činjenice iz dubrovačke prošlosti. Objavljuje npr. dotad nepoznat podatak da su Splićani zaplijenili neku dubrovačku robu. To su učinili u znak odmazde što su Mlečani 1357. opljačkali Šoltu. Mlečani su pak opljačkali Šoltu jer su Trogir i Split poslali poslanike Ludoviku da mu se predadu. Radi poravnanja tog spora održali su 1359. sastanak u Stonu predstavnici Splita, Šibenika i Dubrovnika. Od strane Splita prisustvovali su Lazar, vikar dominikanaca i S. Luccari, od strane Dubrovnika

³¹ Memorie 283, 304, 320. – O sudjelovanju Dubrovčana u zajedničkim pomorskim akcijama dalmatinskih gradova u toku XIV st. usp. *D. Klen*, Galioti i ratni brodovi na vesla u našoj prošlosti, Pomorski zbornik I, Zagreb, 1962, 121–124. – O ligi koju je pokušao 1366. organizirati Ludovik protiv Turaka u kojoj su trebali sudjelovati i Dubrovčani (Memorie, 283) usp. *I. Božić*, Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku, SAN, 1952, 5–6.

³² »Li Ragusei inviassero Ambassatori à Zara, che nell'andare toccarono Traù, e li fù diferita la risposta al ritorno loro ... ma degl'altri s'interessarono gli Sibeniani con Spalatini e Scardonesi uniti nella sopradetta Lega, e quelli balestrieri, e pavesani, che mandarono sarano stati per armar la Galera, delle quale fù capitano un loro cittadino, che con due Galere, et un brigantino andò alli danni di quelli de Bari ... onde capitate le galere Dalmatine à Bari fecero pace«. – Memorie, 347–348. – Iz dubrovačkih izvora znade se za češće pokušaje formiranja zajedničke lige (saveza) dalmatinskih gradova uključujući i Dubrovnik. Usp. *V. Foretić*, Godina 1358. u povijesti Dubrovnika, Stazine JAZU 50 (1960), 271–272.

³³ »Hae autem laudes nunc canuntur in his tantum civitatibus, quae olim Romanorum vel Dalmatarum nomen retinuerunt, ut dictum est, quae imperiales etiam dictae fuere ad differentiam Croatiaearum quae Regales, suntque Ragusium, Spalatum, Tragurium, Iadra, Arbum, Vigliae. – De Regno, lib. II, cap. VI.

Ivan Bona i Ilija Radovanov od strane Šibenika.³⁴ Spominje da su 7. IV 1389. Splićani tražili od Dubrovčana zajam od 500 dukata.³⁵ Znade, preko dubrovačkog povjesničara Lukarevića, za akciju papinskog poslanika Akoncija da se u Dubrovniku izabere biskup koji će se boriti protiv gusara Omišana i heretika u Bosni.³⁶ Bilježi posjetu Sigismunda Dubrovniku - poslije bijega i spasa 1396. iz bitke kod Nikopolja.³⁷ Postupke Mladena Šubića prema dalmatinskim gradovima ocjenjuje kao samovoljne, a napominje da je bio neprijateljski raspoložen prema Dubrovčanima.³⁸ Prenosi Dandoloovu vijest o pomoći Mlečana Dubrovčanima u njihovoj borbi protiv Uroša I.³⁹ Poznat mu je pokušaj pape Inocencija VI godine 1354. da se uspostavi - zbog lakše obrane od Turaka - unija između katoličke i srpske pravoslavne crkve za vrijeme cara Dušana. U pripremama za tu misiju sudjelovao je 1351. i dubrovački biskup.⁴⁰ Izvještava da je Dubrovnik dobro utvrđen grad koji se nije morao bojati navale Mlečana u ratu 1378. Dubrovačka je luka, kaže

³⁴ »Per questa depredateione de Solta deve esser stato il proclama li 30. Agosto 1357. in Spalato d'ordine de consoli che nelle note della cancellaria si trova, che tutti quelli che havessero beni de Venetiani, Zaratini, Nonesi, Scardonesi, Sibenzani, Lesignani, Brazzani e di qualsivoglia suddito Venetiano debbano notificarli alli consoli sotto pena di lire 100 e quelli, che furono notificati furono confiscati li 8. Settembre susseguente dalli medemi consoli con autorità concessali dal consiglio generale, come nelle medeme note si legge, tra quali beni confiscati ve ne dovevano esser anco de Ragusei, come da un compromesso, che si trova appresso il Sig. Girolamo Cindro fatto dopo la pace del 1359 li 17 Ottobre in Stagno dove erano solite di convenire le città della Dalmatia inferiore ad parlamento over Stanichio, quando nasceva qualche controversia con Ragusei, come si legge nel loro statuto...« - Memorie 260-261. - O prihkama u Splitu 1357-1358, usp. G. Novak, Povijest Splita I, 142.

³⁵ »ad petendum mutuo duc. 500 auri a comune vel regimini Ragusii« - ib. 350.

³⁶ »et sicut ab eodem Aconcio convocatum consilium Ragusii contra haereticos Dalmi Jacobus a Lucari memorat ita casethos Almisanorum protectores, eidem Legato Iadram progrediendi insidiatos constat. - De Regno, lib. IV, cap. IV. Pri tom Lucius objavljuje ispravu o odnosu Kačića prema Akonciju. Tiskana je kasnije u T. Smičićkias, Codex diplomaticus III, 205-206 (kratica SCD). O odnosu Dubrovčana i Akoncija u vezi Omišana usp. SCD III, 209-210.

³⁷ »ad Nicopolim ... victus, fuga Constantinopolim delatus, in Dalmatiam Ragusium venit. - De Regno, lib. V, cap. III.

³⁸ »universas civitates maritimas ex arbitrio regebat ... Ragusinisque infestus fuit. - ib. lib. IV, cap. XI. - O odnosu Mladena Šubića prema Dubrovčanima usp. K. Jireček, Istorija Srba I, 1952, 200.

³⁹ »narre anco il medesimo Dandolo, ch'il Re di Rascia del 1275 facesse danni nel territorio di Ragusi, ma ch'alla città non potessero nuocere, perche dal conte Pietro Tiepolo col soccorso ricevuto da Venetia fosse preservata, e che venuti Ambasciatori da Venetia persuadessero il Re a partire. - Memorie, 263. O tom sukobu Dubrovčana i Uroša, Jireček, n. dj. 185.

⁴⁰ »nello stesso tempo che si guerreggiava tra Venetiani et Ongari Papa Innocentio VI insistendo nelli vestigi di Clemente VI suo predecessore (che del 1351 haveva fatto suoi Nuntii li Arcivescovi di Durazzo, e Ragusi, e Bartolomeo Vescovo di Trau per procurare di convertire gl'heretici di Rascia et Albania) haveva del 1354 di nuovo inviato il predetto vescovo di Trau insieme con Pietro Vescovo Pactense a Stefano Re di Rascia, et esortalo di lasciar lo Scisma, et unirsi alla chiesa Romana. - Memorie, 253. O toj akciji pape usp. Jireček, n. dj. 234.

Lucius, osrednje veličine i okružena zidinama.⁴¹ Prema Orbiniju objavljuje podatak da je Dubrovnik stekao Ston i Pelješac 1333. god.⁴² Ne zaboravlja spomenuti da su hrvatski ban Matko Talovac i braća mu bili primljeni u dubrovačko plemstvo.⁴³ Takvih i sličnih podataka iz dubrovačke prošlosti ima notiranih u njegovim djelima, kao npr. da je Dubrovnik u IX st. izdržao navalu Saracena i da su Dubrovčani prevezli svojim lađama Hrvate kad su pritekli u pomoć gradu Bariju.

IV

U srednjem vijeku postojale su određene veze između dalmatinskih gradova općenito, osobito od XIII do pol. XIV st., te od XV st. dalje, i posebno Dubrovnika s Venecijom (1205–1358). Veze su bile uzrokovane zbog dominacije Mletačke Republike na Jadranu. Potrebno je stoga upoznati kako je Lucius prikazao odnose Dubrovnika i Venecije.

Za vrijeme rata između Roberta Gviskarda i Bizanta Dubrovčani su se odmetnuli od Bizanta 1081–1085. god.⁴⁴ Prišli su Normanima kojima su priključili svoju flotu. Godine 1081. u bici nedaleko Drača zajedno s Normanima, te hrvatskim vojnicima i mornarima koje je poslao kralj Zvonimir, žestoko su se tukli upravo Dubrovčani protiv bizantsko-mletačke savezničke flote. O tom događaju donose nesumnjive vijesti dubrovački analisti i povjesničari, suvremena talijanska kronika Vilima Apulskog »Gesta Roberti Guiscardi, lib. IV« i dr. U tim izvorima posebno se naglašava srčanost Dubrovčana:

»Gens comitata duçem cum Dalmaticis Ragusea
telorum crebris consternit jactibus aequor«.⁴⁵

⁴¹ »Iadra et Ragusium civitates probe munitae nullam aggressionem Venetorum timebant ... Ragusinus portus mediocris est, et intra moenia civitatis inclusus«. – De Regno, lib. V, cap. I.

⁴² »ut Orbinus refert ... ipse Stephanus dictis titulis uteretur (1326) ut videre est in concessione Stagni et Peninsulae Nesti Ragusinis facta ab eo tamquam Chulmiae a domino (1333)«. – ib. lib. V, cap. III. – Postoji dobro obrazloženo mišljenje da su Dubrovčani zavlдали Stonom i Pelješcom još 1326. god. Usp. V. A. Trpković, »Okolnosti ustupanja« Stona i Pelješca Dubrovčanima (1326–1333), Istarski glasnik 1963, 1 str. 39–60. Usp. i bilješku o toj raspravi J. Sidak, Historijski Zbornik XVII (1964), 507–508.

⁴³ »Il Thuroz e Bonfinio nel riferire li fatti di Sigismondo scrivono, ch'egli esaltasse a ricchezze, et honori grandi Matko Bano di Dalm. e Croatia e Franco, Petco e Zouanno suoi fratelli nobili Ragusei, e che questi fossero molto potenti nel Regno d'Ongaria, e Mauro Orbini e Giacomo Luccari Scrittori Ragusei soggiungono«. – Memorie, 445. – Ban Matko Talovac kao dubrovački vlastelin dobio je 1442. sa 7 članova obitelji zemlju u Konavlima kod Dubrovnika prilikom diobe zemlje dubrovačkoj vlasteli. Usp. D. Roller, Agrarno-proizvodni odnosi na području Dubrovačke republike od XIII do XVI stoljeća, Zagreb JAZU, 1955, 241.

⁴⁴ B. Krekić, Dubrovnik (Raguse) et le Levant au moyen âge, Paris 1961, 18–19.

⁴⁵ B. Poparić, O pomorskoj sili Hrvata za doba narodnih vladara, 1899, 110–113. – F. Šišić, n. dj. 580–581. – J. Ferluga, Vizantinska uprava u Dalmaciji, SAN, 1957, 123.

Luciusu je poznat taj sukob između Normana i Mlečana. Međutim on odbija priznati udio Dalmatinaca, a pogotovu Dubrovčana, u toj zajedničkoj borbi protiv Mlečana. Naš Trogiraniin piše da nitko od povjesničara, osim Lukarevića i Orbinija, ne zna što su Dalmatinci radili za vrijeme tog rata, da izvori na koje se ti pisci pozivaju nisu objelodanjeni, da se na temelju njihovih izvještaja ne može ništa prosuditi.⁴⁶ Očito je da Lucius želi zamagliti događaj kako se ne bi moglo tvrditi da su se Dubrovčani i Dalmatinci te godine borili protiv Mlečana, da su im bili neprijatelji. Takav stav Luciusa može se opravdati jedino njegovom oprežnošću da ne prihvati sve ono što kroničari pišu i što nije sam provjerio.

Nešto drugačiji Lucius izgleda kad opisuje druge događaja vezane uz Dubrovnik i Veneciju.

G. 1171. Mlečani su u ratu protiv bizantskog cara Emanuela privremeno zauzeli Dubrovnik. Lucius opširno opisuje kako su Mlečani osvojili Dubrovnik, skinuli vanjske znakove bizantskog suvereniteta i postavili one grada sv. Marka. Građani su se svečano zakleli duždu na vjernost. Kler, nadbiskup i narod dubrovački dobrovoljno su se podložili u crkvenom pogledu patrijarhu u Gradu.⁴⁷ Iako su Mlečani 1171. god. samo privremeno bili zauzeli Dubrovnik, Lucius je tom događaju posvetio izuzetnu pažnju i prostor. Naprotiv, događaj kad je Venecija 1205. potčinila Dubrovnik i nad njim imala vrhovnu vlast sve do 1358, Lucius je zabilježio lapidarno: »Veneta classe vectum Ragusium et Dyrachium Venetis acquisississe Dandulus refert«. ⁴⁸ Iz tog možemo zaključiti da je Lucius pretpostavljao crkveno podvrgavanje gradečkom patrijarhu 1171. političkoj vrhovnoj vlasti Venecije 1205. Očito je veću važnost pridavao crkvenoj pripadnosti Dubrovnika gradečkoj crkvenoj jurisdikciji, kao više manje političkom neutralnom faktoru u to vrijeme, nego izrazitoj političkoj pripadnosti Dubrovnika Veneciji od 1205. dalje.

Lucius također opširno obavještava o prilikama oko 1357–1358. god. u Dubrovniku. Pri tom se služi u velikoj mjeri mletačkim izvorima. Opisuje kako je Venecija poticala Dubrovčane da se ne priklone hrvatsko-ugarskom kralju. Iz tih razloga poslala je svoja dva prokuratora A. Contarinija i P. Loredana u Dubrovnik »per offerirgli ogni agiuto facendo intender a Ragusei«. Oni su trebali uvjeriti Dubrovčane da se Ludovikova vojska približava Humu, a posebno njihovom teritoriju Sto-

⁴⁶ »Quid autem hujus belli tempore Dalmatae egerint nemo historicum memorat, tantum Maurus Orbinus et Jacobus Luceari Roberto Spalatensi et Ragusinos adhaesisse, eique triremes auxiliares misisse, ex Baldassare Spalatensi referunt ... Baldassar autem, prout, et Michael Salonitanus à Lucearo et Orbino nominati, cum vulgati non sint, neque ubi nam reperiantur adhuc constat, quo tempore scripserint, cuiusve auctoritatis eorum scripta existimanda sint, ex relatis ab eisdem auctoribus iudicari non potest«. — De Regno, I. III, cap. II.

⁴⁷ Lucius (lib. III, cap. XI) objavljuje opširni Dandolov izvještaj o tom događaju. — O ovom priznanju mletačke vlasti usp. S. Ljubčić, Ob odnošajih dubrovačke sa mletačkom republikom tja do godine 1358, p. o. Rad JAZU 5 (1868), 35–38.

⁴⁸ De Regno, lib. IV, cap. XI.

nu. Žato je potrebno da Venecija ispita u čemu može pomoći Dubrovčanima u oružanoj obrani njegova teritorija. Kad su se događaji tako razvijali da su postajali mali izgledi da će Dubrovnik moći ostati pod Venecijom, Mlečani su odlučili podijeliti Dubrovčanima svoje građansko pravo samo da ih zadrže za sebe (risolsero di dare la cittadinanza Venetiana à tutti li Ragusei). Uprli su sve svoje diplomatske sposobnosti da barem sačuvaju Dubrovnik na istočnoj obali Jadrana kad već moraju prepustiti Ludoviku ostale gradove Dalmacije i Hrvatske. Pri tom su isticali kako je Dubrovnik izvan granica kraljevstva Dalmacije i Hrvatske i sl. Ludovik, međutim, nije uvažavao te njihove primjedbe. Nije trpio nikakve rasprave o pripadnosti Dubrovnika i granicama Dalmacija e Croatia).⁴⁹ Prema izvorima kojima se Lucius služio i njegovom prikazu događaja mogao bi se steći dojam kako Dubrovčani nisu ništa sami od sebe poduzeli da se oslobode Mlečana, da Dubrovnik tobože nije trebao promijeniti mletački suverenitet, da je barem Dubrovnik trebao ostati pod Venecijom kao jedini venecijanski grad na istočnoj obali Jadrana i sl. Međutim, događaji u Dubrovniku oko otklanjanja mletačkog, a prihvaćanja hrvatsko-ugarskog suvereniteta razvijali su se drugačije nego to prikazuju mletački izvori. Dubrovčani su zaslugom Marina Gučetića (Gozze) dragovoljno i odlučno ušli u zajednicu stvorenu na Jadrano zadarskim mirom 1358. U toj državnoj zajednici Dubrovnik je postao njezin integralni dio. Gučetić je vidio »da u toj državi Dubrovnik može doći do faktične nezavisnosti i da mu je pružena mogućnost teritorijalne ekspanzije«. ⁵⁰ Dubrovnik je sam najviše pridonio da uđe u sastav hrvatsko-dalmatinskog kraljevstva.

Događaje pak oko 1420, kad Mlečani zauzimaju preostali dio Dalmacije, na koji su, prema njihovom mišljenju, imali pravo na temelju »kupovine« 1409. god., Lucius izlaže dosta objektivno. Kao razlog zašto Dubrovnik nije tada, zajedno s ostalim gradovima Dalmacije, potpao pod Veneciju, Lucius navodi prema nekom dubrovačkom kroničaru (un cronista Raguseo), da su postojali pregovori i sporazum između oba grada o nenapadanju. Lucius pretpostavlja da su Dubrovčani dobili pomoć u ljudstvu i oružju od Sigismunda da se bore (è credibile, che li Ragusei habbino ricevuto da Sigismondo rinforzo di gente, e munitioni), a da mletački admiral Loredan nije imao više vojničke snage, ni ratnih galija da napadne Dubrovnik. Iz tih razloga, prema Luciusu, Dubrovnik je pošteđen od mletačke opsade i nije podijelio sudbinu ostalih dalmatinskih gradova (»percio non si trova memoria ch'all' hora fosse fatto alcun danno alli Ragusei dall' armata de Loredano«).⁵¹ Dakle u prika-

⁴⁹ Memorie, 262-264.

⁵⁰ M. Medini, Dubrovnik Gučetića, SAN, 1953, 60.

⁵¹ Memorie, 441-442.

zivanju događaja 1420. Lucius se koristi dubrovačkim izvorima i svojim pretpostavkama, a u prikazivanju prilika 1357-58. služi se mletačkim. Odatle i dva stava, odnosno kuta gledanja. Za god. 1358. kao da žali što Dubrovnik nije ostao pod mletačkom vlašću, a za 1420. kao da odobrava što je Dubrovnik izvan mletačke vlasti.

V

Lucius je crpao podatke o prošlosti Dubrovnika iz različitih izvora. Za najstarije doba služe mu: djelo Konstantina Porfirogeneta »De administrando imperio«, donekle Toma arcidakon »Historia salonitanorum pontificum atque spatensium« i Ljetopis Popa Dukljanina. Obilno se koristi dubrovačkim statutom. Podatke za povijest do XVI st. daju mu dubrovački povjesničari Lukarević, mjestimično Orbini i Tubero i neki kroničar (un cronista raguseo).⁵² Slijede mletački kroničari, osobito Dandolo.⁵³ Među vrijedne vijesti o Dubrovniku spadaju njegovi vlastiti ispisi iz trogirskih i splitskih arhiva.⁵⁴ Neki put je zahtijevao posebne ispise iz dubrovačke prošlosti, npr. kad traži prijepis lauda koje su se pjevale u Dubrovniku.⁵⁵ Uslijed takve raznolikosti i različite vrijednosti upotrebljenih izvora, dogodilo se da podaci koje je upotrijebio iz nepouzdatih vrela i pisaca nisu uvijek neprijeporni.

Podjela negdašnje provincije Dalmacije na Dalmatia Occidentalis i Orientalis jest Luciusova tvorevina. Nema tome nazivu traga u pravovaljanim izvorima. Luciusova podjela je vjerojatno odjek starih naziva Illyricum Orientale i Occidentale čije porijeklo potječe od Dioklecijanove upravne reforme. Očito je da je Lucius naziv Illyricum zamijenio sa Dalmatia. Lucius, takoreći, nije vidio nikakve političke i etničke promjene na području južno od Cetine i Neretve od VII st. do svojeg vremena, dakle XVII st. Teško je pretpostaviti da on iz Trogira nije u XVII st. znao tko tamo živi. Slavizacija dalmatinskih gradova tekla je brže nego je Lucius predmišljao.^{56a}

Luciusu je poznato da se Dubrovnik postepeno teritorijalno širio. Ne može se međutim prihvatiti tvrdnja da su Dubrovčani sav kopneni i otočni teritorij stjecali isključivo od srpskih vladara. Tu je netačnost preuzeo od Lukarevića.⁵⁶ Lastovo se npr. dragovoljno predalo Dubrov-

⁵² De Regno lib. I, cap. X, XIV, - lib. II, cap. XIV, - lib. III, cap. II, - lib. IV, cap. III, - lib. V, cap. I, - lib. VI, cap. II i passim. - Memorie, 328, 348, 441 i passim.

⁵³ De Regno, lib. IV, cap. XI i passim. - Memorie, 263. i passim.

⁵⁴ Memorie, 196, 260 i passim. - F. Rački, Notae Ioanis Lucii, p. o. Starine JAZU, XIII (1881), 3-58.

⁵⁵ B. Poparić, Pisma Ivana Lučića Trogiranina, p. o. Starine JAZU 31 (1907), 31.

^{56a} G. Novak, Prošlost Dalmacije I, 1944, 175-180.

⁵⁶ »ab isdem quoque Serviae Principibus posterioribus temporibus terrarum et Insularum concessionibus obtinentes territorium terra marique dilatarunt ut Jacobus Luciaci in eorum Annalibus scribita. - De Regno, lib. I, cap. CIV.

čanima u pol. XIII st. Elafitski otoci Šipan, Lopud, Koločep u posjedu su Dubrovčana »od pamtivijeka«. ⁵⁷ Lucius ubraja u dubrovačku Astaraju Pelješac i Ston, ⁵⁸ što se ne može usvojiti. Astaraja je obuhvaćala samo područje od Zatona do Cavtata i to: Župu, Šumet, Rijeku, Zaton, Gruž i okolicu grada. ⁵⁹ Osim tačnih godina kad su Dubrovčani stekli Ston, Primorje, dio Konavala, ostali datumi stjecanja drugih područja, osobito što se tiče otoka Lastova ⁶⁰ nisu pouzdani. Župa i Šumet nisu sastavni dio dubrovačkog teritorija od 1360. god. ⁶¹ Radi se u stvari samo o tzv. gornjim dijelovima Astaraje, uskom pograničnom pojasu, koji je 1357. Uroš IV dodijelio Dubrovčanima, a ne o čitavoj Župi i Šumetu. ⁶² Dandalo je kriv za Luciusov podatak da je bizantski car Emanuel zauzeo Dubrovnik. ⁶³ Dubrovnik je do 1171. bio pod bizantskim suverenitetom pa nije bilo potrebe takvog postupanja.

Lucius se posebno zadržava na počecima crkvenog života, odnosno osnutkom biskupije, tačnije metropolije u Dubrovniku.

Dubrovačka biskupija bila je sufragana salonitanske (splitske) nadbiskupije (»erat autem Epidaurus Episcopalis civitas, Salonitanae Ecclesiae suffraganea«). Dubrovačka biskupija postala je tako što je epidaurski biskup, prešavši u Dubrovnik (Ragusium), prenio tamo i biskupiju. ⁶⁴ Time u stvari Lucius podržava dubrovačku tradiciju o kontinuitetu biskupije u Dubrovniku kao nasljednici epidaurske biskupije.

Što se tiče porijekla dubrovačke metropolije, dakle crkvene vlasti, Lucius i ovdje podržava dubrovačku tradiciju. Prema njoj neodređenog datuma, jednom zgodom (aliquo casu) dukljanski nadbiskup i metropolit došao je u Dubrovnik, osnovao biskupiju i na nju prenio svoja metropolitanska prava. Zbog toga čina nastali su crkveni sukobi sa Splitom i Barom koji su smatrali sebe sjedištem metropolije. ⁶⁵ Zaključak je

⁵⁷ K. Jireček, Važnost Dubrovnika u trgovačkoj povijesti srednjeg vijeka, (prev. B. Cvjetković), Dubrovnik 1915, 22.

⁵⁸ »Stagno e la Ponta erano in terraferma e per conseguenza in Starea«. — Memorie, 521.

⁵⁹ »Comitatus de Astarja, videlicet Breno, Juncheti, Gravosi, Malfi et Umbole«. — Monumenta ragusina, Libri reformationum I, MSHSM 10, str. 110 (kratica Mon. rag.). — J. Lučić, Dubrovačka Astaraja, granice i područje do 1366, Beritičev zbornik, Dubrovnik 1960, 49.

⁶⁰ Lucius piše da je Lastovo postalo dubrovačko 1310. »sottoposta l'Isola di Lagusta del 1310« Memorie, 263.

⁶¹ »circa l'1360, havevano ottenuto Breno e Gionchetto da Urose Re, o Imperator de Rascia« Memorie, 442.

⁶² J. Lučić, n. dj. 50-52.

⁶³ »Emanueli autem Spalatum et Tragurium et Ragusium ac pene tota Dalmatia subjugatur« De Regno, lib. III, cap. VIII.

⁶⁴ »sed sicut ab Epidauritanis Rausium aedificatum constat, ita Episcopatum quoque ibidem translatum argui debet« ib. lib. II, cap. XIV.

⁶⁵ »argui potest, Diocletanum Archiepiscopum aliquo casu Ragusium se recepisse ibique creatum Episcopum, Jus Diocletanae Metropolis retinere voluisse, ob id controversiam, cum suo Metropolitae Spalatensi, et simul cum Antibarensi ob Diocletanae Metropolis retentionem habuisse, ut Pontifex innuere videtur, et Jacobus Luccari in Annalibus Ragusini refert« ibidem.

Luciusov: pojavom dukljanske metropolije crkvena se jurisdikcija dijeli na teritorij Donje Dalmacije koja crkveno potpada pod metropoliju u Splitu i Gornje Dalmacije koja spada pod metropoliju u Duklji. Čitavu tu razdiobu temelji na pisanju Tome arcidakona, Ljetopisa Popa Dukljana i Lukarevića.⁶⁶ Lucius u stvari iznosi dvije verzije o osnutku dubrovačke biskupije: epidaursku i dukljansku.

Moramo međutim upozoriti da su događaji oko osnutka dubrovačke metropolije tekli nešto drugačije. Biskupi Gornje i Donje Dalmacije bili su sufragani metropolije u Splitu, i to biskupije Kotora i Dubrovnika od svojeg početka, a biskupije u Svaču, Baru i Ulcinju od 989. Prilikom jednog brodoloma kad su išli na sinodu u Split potopili su se biskupi Gornje Dalmacije, tj. Svača, Bara, Ulcinja i Kotora. Među njima je bio i biskup iz Dubrovnika. Da bi se u buduće izbjegli slični nesretni, smrtni slučajevi, i da se ne putuje daleko u Split, dubrovačka je biskupija uzdignuta oko 999. na metropoliju s time da su joj bili podložni kao sufragani biskupije u Kotoru, Ulcinju i Baru tj. biskupije geografskog područja zvanog Gornja Dalmacija (*Dalmatia Superior*).⁶⁷ Nema dakle riječi o prijelazu i prerastanju dukljanske u dubrovačku metropoliju.

Propusti koji su se potkrali u Luciusovim djelima, a tiču se dubrovačke prošlosti, plod su dakle objektivnih činilaca: nedovoljno pouzdana literatura, neobjavljeni izvori dubrovačkog arhiva, stupanj tadašnje povijesne nauke.

U Luciusovim djelima nije dubrovačka prošlost prikazana u čitavoj svojoj svestranosti i potpunosti. Nedostaju opširniji podaci o pomorstvu i trgovini i društvenom ustrojstvu. Luciusu i nije bio glavni cilj izložiti dubrovačku prošlost u pojedinostima. Glavni momenti političkog razvoja dubrovačke historije ipak su obuhvaćeni. Važno je Luciusovo shvaćanje o povezanosti dalmatinske i dubrovačke povijesti («sub nomine tamen Dalmatiae continebatur»). Konceptija Luciusova da se starija dalmatinska povijest uklapa u dubrovačku, da je dubrovačka prošlost sastavni i neodvojivi dio dalmatinske povijesti – što se osobito odražava u sličnim pravnim ustanovama – jest ono što je do danas ostalo nepobitno. Ispravnost te koncepcije tok vremena od tri stoljeća nije mogao oslabiti.

VI

U srednjem vijeku postoje tijesne veze između Dubrovnika i Trogira. U XIII st. npr. brojni Dubrovčani žive i posluju u Trogiru. Isto tako mnogi Trogirani rade i privređuju u Dubrovniku. Međusobno sklapaju bračne veze patriciji i pučani iz oba grada. Dubrovačkim statutom je

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ M. Barada, *Dalmatia Superior*, Rad JAZU 270, 101–113. – O opsegu područja Gornje Dalmacije, usp. J. Lučić, *Veze Dubrovnika sa Zadrom i ostalim gradovima Dalmacije u XIII stoljeću*, Pomorski zbornik 4 (1966), 359–360.

određeno kako i gdje se imaju izravnavati međusobni sporovi. U ugovoru između Trogira i Dubrovnika 1250. posebno se podvlači da stara bliskost i prijateljstvo obaju gradova treba da dobiju dužni napredak.⁶⁸

U XIV st. raste priliv Trogirana u Dubrovnik. Zabilježeno je znatno sudjelovanje Trogirana kao trgovaca i brodovlasnika i obrtnika u tom pomorskom i trgovačkom gradu.⁶⁹ Posljedica je toga da nalazimo nekoliko Trogirana koji su primili dubrovačko građanstvo. Npr. 1323. Cranoe, filius Petri Cardii de Tragurio; Lancialo Tragurinus, sartor i Stryanus, filius Radeni, sartor (oba 1348).⁷⁰ Dubrovčani su davali pojedincima svoje građansko pravo, u pravilu, zbog zasluga za grad i u znak iskazivanja izrazite počasti.⁷¹ Osim tih osoba možemo napabirčiti da u Dubrovniku borave i posluju npr. 1380. prodavač mirodija Ziucus, quondam Michaelis Tragurii, speciarius;⁷² liječnik Johannes ciroycus de Tragurio 1378–1379;⁷³ gradski glasnik Pasqualis Mathei de Tragurio, 1303. god.;⁷⁴ svjedok Crosse de Tragurio, 1304; mijenjač novca Mathias de Tragurio, 1302;⁷⁵ opat lokrumskog samostana Nicholaus de Tragurio, abbas monasterii Lacromonensis, 1353–1368. god.⁷⁶ itd. Trogirani dolaze u Dubrovnik nabavljati kupe, 1367,⁷⁷ naručivati topove 1378. god.,⁷⁸ kupovati žito 1352.,⁷⁹ sređivati dugovanja 1364.,⁸⁰ nastanjuju se i kupuju zemlju: Cherste de Tragurio ima 1305. posjed u okolici Dubrovnika.^{80a} Službeni gradski trogirski izaslanici često se spominju da dolaze u Dubrovnik po različitim poslovima, npr. 1313, 1320, 1397. god.⁸¹ Grupa

⁶⁸ J. Lučić, n. dj. 365–372.

⁶⁹ I. Mahnen, Dubrovački patricijat u XIV veku, SAN, Beograd, 1960, 81.

⁷⁰ Ibidem, 97.

⁷¹ J. Mijušković, Dodeljivanje dubrovačkog građanstva u srednjem veku, Glas SAN CCXLVI (1961), 102–108.

⁷² J. Tadić, Pisma i uputstva dubrovačke republike, SAN, 1935, XXXII.

⁷³ Mon. rag. IV, 186, 260.

⁷⁴ Mon. rag. V, 130. – Sačuvao se njegov testament od 28. VII 1339. u kojem ostavlja »domum meam lignaminis positam in territorio sancti Simonis dimito fraternitati fuscatorum et Bogdana uxor mea de omnibus rebus que sunt in domo faciat pro anima mea et sua quod placet sibi secundum suam voluntatem« Testamenta (dubr. arhiv), 4, 37.

⁷⁵ Mon. rag. V, 19, 82.

⁷⁶ Mon. rag. II, 181, 282, – III, 7, – IV, 1. – Katalog opata lokrumskog samostana objavio je I. Ostojić, Benediktinci u Hrvatskoj III, (1965), 306.

⁷⁷ »Illi de Tragurio facta fuit gracia posse extrahere de Ragusio milliaria cupporum V« Mon. rag. IV, 95.

⁷⁸ »de concedendo magistris fabros ut faciant unam bombardam Tragurinis« – J. Gelcich – L. Thálloczy, Diplomatarium relationum reipublicae Ragusanæ cum regno Hungariæ, 1887, 699.

⁷⁹ Mahnen, n. dj. 243, 244.

⁸⁰ Tadić, n. dj.

^{80a} Testamenta 4, 25.

⁸¹ Mon. rag. I, 38, – V, 171. – Gelcich-Thálloczy, n. dj. 712.

protjeranih trogirskih plemića našla je 1389. utočiste u Dubrovniku.⁸² Među Trogiranima koji se češće javljaju kroz dubrovačke dokumente jest Miše Matejev Trogiraniin (1348–1356). Za vrijeme prolaza kuge (»crne smrti«) 1348. (ali i kasnije) javlja se nekoliko puta kao prokurator djece čiji su roditelji umrli. Imao je posjed na otoku Koločepu. Oženio se Dubrovkinjom Dobrom s kojom je imao sina Matka i kćer Marušu.⁸³ Između Trogiranki koje su se udomile u Dubrovniku možemo izdvojiti Belu, kćer Gervazija Trogiraniina, udanu za Mateja de Qualla. Iz njezine opornke vidimo kakvo joj je bilo imovno stanje. Posjeduje zidanu kuću i vinograd u Rijeci Dubrovačkoj. Oba posjeda izbacivala su priličnu godišnju rentu.⁸⁴ Iz Trogira je bila i supruga Ivana de Volce, dubrovačkog vlastelina.⁸⁵

⁸² M. Dinić, Odluke veća dubrovačke republike II, SAN, 1963, 509.

⁸³ Mon. rag. II, 12, 38, 54, 97, 102, 106, 132, 156, – III, 69. – Sačuvao se testament sina mu Matka, od 25. X 1389. u kojem kaže: »Io Matcho fiol de Misse de Tragur, fago lo meo ultimo testamento cum bona et sana memoria mia. In prima lasso per primitia e decima grossi VI. Item lasso la possessione che io aço ala Isola de Meço ala nepoça mia, fiola de Marussa surella mia cum la mare sua che faça d'essa como de le lor cose proprie. Ancora volo che negun testamento altro che sia creduto salvo questo ultimo mio testamento. Ancora ço che my pertien a Traguro dele cose del mio pare oy pocho o asay che possa domandare la mia nepoça sovrascrita, cosi in Traguro et in cascuna parte che pertien a my« – Testamenta 7, 168.

⁸⁴ »Die XVI decembris 1324 in Ragusio ... Ego quidem Bella fillia quondam Cervasii Tragurini et uxor Mathei de Qualla cum bona et integra, sanaque memoria et bona mente mea, et recte locutionis existens, de rebus meis meum dispono et sic ordino testamentum sic dicens: in primis volo quod dentur pro decima grossi XII et primitia grosso I. Item habeo unam domum de muro, que domus confiniet cum Paneratio de Saracha et cum Matheo de Gangullio. Item habeo unam vineam in Ombla que confinat a parte orientis cum Martolo Cigrea, ex parte pelligi cum Marino quondam Vite de Magssi, et ex parte ponentis cum Radasclavo de Quala, cum pignore quod tenent illi de Gorši, ex parte montis cum omnibus terris, et istam vineam quam habeo dimitto in manibus thesaurariorum ecclesie sancte Marie maioris, et quod supradicta domus mea cum dicta vinea detur ad afflictum sive locetur anuatim donec mundus durabit, et omnes redditus qui erunt de dicta vinea et domo dentur primo anno integre sororibus Laurencii de Bubagna, et ipse teneantur facere sicut eis comisi. Volo quod predicti redditus predictarum vinee et domus in sequentibus duobus annis dentur integre fratri Michaeli de Galla de ordine fratrum predicatorum pro faciundo sibi unum breviarium, et quarto sequenti anno volo iterum quod omnes predicti redditus dentur presbitero Laurencio filio quondam Obbradi callegarii, patrino meo spirituali. Post hec autem volo quod de dictis introitibus vinee et domus anuatim donec mundus stabit, fiat unum prandium de yperperis duobus conventui fratrum minorum, et unum similiter conventui fratrum predicatorum de yperperis duobus, residuum autem predicatorum redditum quod superaverit, detur pro missis celebrandis pro anima mea et meorum defunctorum, et volo quod omnia masaricia mea que sunt in domo mea, et omnes panni mei de dorso (?) dentur supradictis sororibus dicti Laurentii de Bubagna et ipse faciant sicut sibi ordinavi ...« – Testamenta 3, 6–6'. Na moju molbu, zbog moje spriječenosti, test. mi je prepisao prof. Z. Šundrica, arhivist u dubrovačkom arhivu. Na trudu i susretljivosti mu se zahvaljujem.

⁸⁵ Manhken, n. dj. 425, 445.

Isto tako Dubrovčani posluju i privređuju u Trogiru. Iz tih odnosa nabacit ćemo stručak podataka. Dubrovčani 1375. nabavljaju u Trogiru ulje.⁸⁶ Trgovačkim poslovima u Trogiru bavi se u drugoj pol. XIV st. dubrovački vlastelin Klement Bona.^{86a} Dubrovački kanonik i arcidakon Pedismontski (Pedismontis) Andrija de Seregna dobio je 1354. crkvu na upravu u trogirskoj biskupiji.⁸⁷ Za izvezenu robu u Trogir dubrovački trgovci će plaćati carinu 2% od vrijednosti robe.⁸⁸ Različite su dakle vrste djelovanja Dubrovčana u Trogiru. Inače su Dubrovčani održavali s Trogirom redovite brodske veze, savjetovali se s njima o pojedinim pitanjima, tražili obavještenja o događajima u Hrvatskoj i ostaloj Dalmaciji, izravnavali nesuglasice i sl.⁸⁹ Uslijed takvih dobrih veza i odnosa Dubrovčani i Trogirani susreću se zajedno kao trgovci u kopnenom zaletu, npr. u Rudniku 1323. god.,⁹⁰ da bi isto tako zajedno trpjeli ograničenja u trgovini koja im 1389. nameće Venecija.⁹¹ Odras tih tijesnih veza između oba grada jest topla pohvala koju je izrekao u slavu Dubrovniku poznati Trogirani Koriolan Cipico (1425–1493). Taj humanist veliča Dubrovnik kao dalmatinski grad u kome cvate kultura i blagostanje.⁹²

Luciusu ne samo da nisu promakli iz njegova vidokruga odnosi između Dubrovnik i Trogira, nego nam je o njima ostavio nekoliko novih podataka crpljenih iz trogirskih izvora. Doznajemo npr. da je 1315. Trogir namjeravao oblikovati uniju (savez) s ostalim dalmatinskim gradovima,⁹³ da je trogirski knez 1371. otputovao u jednoj misiji u Dubrovnik.⁹⁴ Vrijedno je istaknuti da se iz Luciusovih bilježaka vidi da su Trogirani predlagali izbor Dubrovčanina za svoga kneza. Činjenica je da je 1412. vršio dužnost trogirskog comesa dubrovački vlastelin Pasqualin de Resti, a 1416. Mihajlo Resti, koji je bio potvrđen i 1417. godine.

⁸⁶ Tadić, n. dj. XXIX.

^{86a} Manhken, n. dj. 149.

⁸⁷ SCD XII, 225.

⁸⁸ Mon. rag. V, 190.

⁸⁹ Mon. rag. IV, 183, 199. – Gelcich-Thälloczy, n. dj. 695, 713–714.

⁹⁰ Mon. rag. I, 103.

⁹¹ Š. Ljubić, Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i mletačke republike, IV, 253.

⁹² Usp. tekst, kod V. Foretić, n. dj. 258.

⁹³ »Banus petit quod civitas Tragurium faciat unione cum aliis civitatibus Dalmatiae« 7. XI 1315. – F. Rački, Notae... 19.

⁹⁴ »Licentia comiti ad exeundum Ragusium, et reliquendi vicarium loco sui« ibidem 32. – U Trogir se vraćaju dubrovački poklisari na povratku iz Zadra, npr. 1363, 1388. god. – ibidem 39, Memorie, 280.

Zaključak nam se nameće: Iako su se znale pojavljivati nesuglasice, trzavice koje su uzrokovane komunalnom zatvorenošću dalmatinskih gradova i različitim političkim suverenitetima, prošlost dalmatinskih gradova međusobno je u mnogočemu slična. Povezan hod u prošlosti odražuje se ne samo u općim konturama dalmatinske povijesti, nego i u posebnim historijama pojedinih gradova, konkretno Dubrovnika i Trogira. Lucius je uočio da je potrebno ukazivati na te međusobne veze. Iz tog područja objavljivao je podatke i činjenice i davao sinteze. U tome je značenje njegovog shvaćanja dubrovačke i dalmatinske povijesti, odnosno onog teritorija koji je obuhvatio pod pojam »Regnum Dalmatiae et Croatiae« bez obzira na krajnju namjenu pisanja tog djela.⁹⁵

⁹⁵ 1415, 13 dem. *Mihatus de Restis Ragusinus fit comes*. 1417. 20. feb. *Confirmetur Michael de Restis in comitem*, - 1412, 30. mart *Pasqualus de Restis de Ragusio comes*, - Rački, *Notae*, 43-58. - Pasko Resti bio je prije izbora za trogireskog kneza knez u Šibeniku. Upravo za vrijeme njegova knezovanja donijela se 1402. god. odluka da se sagradi nova, današnja šibenska katedrala. »Tempore ... egregii et sapientis viri domini Pasqualini de Restis de Ragusio honorandi comitis civitatis Sibenici« - A. G. Fosco, *Documenti inediti per la storia della fabbrica della cattedrale di Sebenico*, 1891, str. 4.

⁹⁶ O toj namjeni usp. F. Šišić, *Priručnik*, 52.